

Ireneusz Mroczkowski

"Etyka odpowiedzialności za życie :
studium analityczno-krytyczne
konceptji bioetyki Hansa Jonasa",
Stanisław Warzeszak, Warszawa
2008 : [recenzja]

Studia Theologica Varsaviensia 47/2, 252-255

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

dziwą przyjemnością intelektualną, co przy działalności naukowej jest czymś raczej rzadko spotykanym a tym samym dużym atutem.

Ks. Krzysztof Filipowicz

Stanisław Warzeszak, *Etyka odpowiedzialności za życie. Studium analityczno-krytyczne koncepcji bioetyki Hansa Jonasa*, Warszawa, WAW 2008, ss. 358.

Myśl Hansa Jonasa inspirowała ks. Stanisława Warzeszaka do drugiej już publikacji na temat odpowiedzialności za życie. Wieloletnie zaangażowanie polskiego etyka chrześcijańskiego w badania nad twórczością niemiecko-amerykańskiego filozofa, który wyszedł ze szkoły filozoficznej Martina Heideggera, doprowadziło do interesujących osiągnięć na gruncie etyki życia. Z pewnością marzeniem każdego myśliciela jest bycie źródłem inspiracji do nowych przemyśleń. Niejeden chciałby być dobrze zrozumiałym i pragnie, aby rozwijano jego myśl. S. Warzeszak spełnia obydwie te warunki. Wiernie przedstawia myśl Jonasa, dotyczącą koncepcji odpowiedzialności jako zasady etycznego działania, zwłaszcza w pierwszej książce: *Odpowiedzialność za życie. Próba zastosowania w etyce życia Hansa Jonasa zasady odpowiedzialności* (Warszawa: WAW 2003). Wyczerpującą recenzję tej pozycji przedstawił już w swoim czasie ks. Marian Graczyk (*Studia Theologica Varsaviensia* 75/2005, nr 3, ss. 249 – 253).

Jedna i druga pozycja stawia sobie za punkt wyjścia ambitny cel: ukazanie ideowych źródeł współczesnego kryzysu ekologicznego i bioetycznego. Autor korzysta z Jonasowych opisów kryzysu etyki życia, najpierw wyrastającego z egzystencjalistycznego nihilizmu, a następnie z nowożytnego dualizmu, który opanował niektóre nurty filozofii człowieka. W odniesieniu do tych dwóch zasadniczych kwestii rozwija argumentację filozoficzną, teologiczną i moralną, dążąc za Jonaszem do przezwyciężenia nihilizmu i dualizmu we współczesnych teoriach etycznych i antropologicznych. Jest to niezwykle ważne i aktualne przedsięwzięcie, któremu Jonas dał wyraz na różnych etapach

w całej swej twórczości filozoficznej. S. Warzeszak podjął ten kierunek refleksji, pogłębił go i zastosował w sposób krytyczny na gruncie etyki życia, najpierw w wymiarze ekologicznym, a następnie bioetycznym.

W recenzowanej publikacji Autor wykorzystuje zasadę odpowiedzialności, jaką sformułował Jonas, do budowy zrębów chrześcijańskiej bioetyki. Wchodzi w poważny dialog z H. Jonasem, z implikacjami antropologicznymi proponowanej przez niego etyki odpowiedzialności. Autor czyni to zwłaszcza w pierwszej części recenzowanej rozprawy, kiedy próbuje określić podmiotowy status osoby odpowiedzialnej oraz zidentyfikować jej obiektywną normę w działaniu. Pierwszy cel osiąga S. Warzeszak poprzez przezwyciężenie dualizmu podmiotu działania. Obiektywna norma działania zakorzeniona zostaje w godności osoby. Pozwala to Autorowi – w drugiej części rozprawy – wykorzystać kategorię odpowiedzialności w wybranych działach bioetyki: etyce lekarskiej, prokreacyjnej i tanatologii.

Dialog S. Warzeszka z etyką odpowiedzialności H. Jonasa przynosi dobre owoce. W krwiobieg polskiej myśli etycznej zostaje wprowadzony filozof, który poprzez swój realizm, wierność analizie egzystencjalnej i konsekwentną obronę zasady odpowiedzialności ma wiele do powiedzenia w czasie postmodernistycznego kultu nieokreśloności moralnej. Fakt, że dzieje się to dzięki pracy teologa moralisty dobrze świadczy o współczesnej polskiej teologii moralnej. Nie zamyka się ona w tradycyjnych szkołach myślenia, ale podążając drogami analizy egzystencjalno-personalistycznej, wskazuje na ontologiczne i metafizyczne podstawy bioetyki chrześcijańskiej.

Jako przewodniczący Stowarzyszenia Teologów Moralistów w Polsce wyrażam radość z ukazania się książki S. Warzeszka. Wnosi ona znaczny wkład w refleksję nad antropologicznymi podstawami bioetyki. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że wpisuje się ona, jako głos chrześcijańskiego myśliciela, we współczesną debatę bioetyczną. Proponuje argumentację opartą na solidnej teorii etycznej, która bierze pod uwagę przesłanki antropologiczne i personalistyczne, mocno osadzone w doświadczeniu egzystencjalnym. To pozwala spojrzeć na aktualne problemy bioetyczne z perspektywy człowieka: jego zdrowia, prokreacji, genetycznych transmutacji, cierpienia, umierania i śmierci.

Pozwala także właściwie oceniać postęp techniczny, biotechnologiczny oraz biomedyczny na gruncie bioetyki.

Wkład tej publikacji w refleksję bioetyczną polega zarówno na propozycji pewnego warsztatu filozoficznego, jak i na krytycznej ocenie propozycji filozoficznych i etycznych H. Jonasa. Filozof ten, wciąż mało znany w Polsce, wypracował godną uwagi koncepcję filozofii organizmu, tzw. biologię filozoficzną i uczynił z niej podstawę formułowania zasady odpowiedzialności za wszelkie życie w świecie. Jest to być może wystarczająca argumentacja na poziomie uzasadnień ekologicznych, ale zupełnie niewystarczająca na gruncie bioetyki. S. Warzeszak zwrócił uwagę, że brak argumentacji antropologicznej czyni zasadę odpowiedzialności w bioetyce, a także na płaszczyźnie ekologii, zupełnie nieskuteczną. Bowiern metafizyczne pytanie, do którego – idąc za Leibnizem – często nawiązuje Jonas: „dlaczego raczej istnieje coś, niż nic” – nie może znaleźć wystarczającej odpowiedzi bez zrozumienia tego, kim jest człowiek i jaki jest sens jego istnienia w świecie. Ontologia bytu organicznego nie posiada bowiem takiej samej mocy aksjologicznej, co ontologia osoby ludzkiej. Ograniczając się wyłącznie do ontologii bytu organicznego, podkreśla S. Warzeszak, nie jesteśmy w stanie uzasadnić odpowiedniej teorii etycznej. Dlatego rozwija i dopełnia myśl Jonasa pod kątem antropologii, wskazując szczególnie na związek osobowej natury ludzkiej ze sposobem rozumnego i wolnego bycia człowieka w świecie.

Warto podkreślić, że Autor rozwija myśl antropologiczną w odniesieniu do klasycznej koncepcji osoby ludzkiej, akcentując przy tym jej wymiar egzystencjalny. Postulując tzw. personalizm ontologiczny wskazuje na wymiar substancjalny i egzystencjalny osoby. Na tej podstawie buduje obraz człowieka jako zdolnego do osobowych aktów, w których odnajduje siebie jako „odpowiedzialny”. S. Warzeszak traktuje zresztą odpowiedzialność jako sprawność ontologiczną i moralną człowieka – w sensie osobowej zdolności do odpowiedzialności i osobistego bycia odpowiedzialnym. Ta problematyka jest zupełnie nieobecna w myśli Jonasa, którego bardziej pochłonęła sprawa subiektywnej zdolności do aktów świadomych, czyli tzw. problem relacji umysłu i ciała (*mind-body problem*). S. Warzeszak potrafił wskazać

właściwy kierunek rozwiązywania tego problemu na gruncie antropologii personalistycznej (*corpore et anima unus*). Efektem tego jest pojmowanie osoby jako świadomego i wolnego podmiotu działania, a zarazem jako przedmiotu oddziaływań. Tym sposobem przygotował grunt pod szczegółowe rozważania bioetyczne.

Ocena problemów bioetycznych, której dokonał Jonas, spotkała się z wyważoną krytyką Autora. Można by postawić mu nawet zarzut, że krytyka ta jest miejscami zbyt ostrożna. W wielu zaś miejscach utożsamia się z rozstrzygnięciami etycznymi Jonasa, choć nie zgadza się z jego sposobem argumentacji. Zarzuca mu brak konsekwencji w stosunku do ontologii bytu, uleganie względom emocjonalnym oraz indywidualnym racjom bycia. Przede wszystkim zaś krytykuje sytuacjonizm etyczny Jonasa, który usprawiedliwia działania w wąskim zakresie stosowania, jak np. w zakresie zapłodnienia *in vitro*, aborcji, eutanazji, a jednocześnie odrzuca je na skalę powszechną. Autor zwraca uwagę, że brak właściwej antropologii czyni oceny bioetyczne Jonasa chwiejnymi i w końcu nierzetelnymi. Intuicja etyczna, którą wydaje się kierować filozof, okazuje się niewystarczająca i niezdolna do uporządkowania kwestii bioetycznej. Postulat personalizmu etycznego, uwzględniającego substancjalny i egzystencjalny status osoby ludzkiej, stanowi dla S. Warzeszaka najważniejszy postulat bioetyczny.

Z punktu widzenia formalnego i merytorycznego książka przedstawia się jako dojrzała monografia w zakresie bioetyki fundamentalnej i szczegółowej, raczej o charakterze filozoficznym niż teologicznym. Na gruncie bioetyki autor daje bowiem pierwszeństwo myśli filozoficznej, ale zawsze otwartej na przesłanki teologiczne. Stoi na stanowisku, że filozof i teolog są najwierniejszymi przyjaciółmi człowieka w dobie aktualnych zagrożeń biotechnologicznych. Wydaje się również, że związek wiary i rozumu, który był ukrytą podstawą filozoficznej myśli Hansa Jonasa, znalazł właściwe zastosowanie i jeszcze głębsze rozwinięcie w omawianej publikacji.

Ks. Ireneusz Mroczkowski